

УДК 330.34:631.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-51-7>

Кваша С.М.

*доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук,
проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7448-0543>*

Павленко О.М.

*кандидат економічних наук, докторант
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9735-2478>*

Вакуленко В.Л.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
імені професора Й.С. Завадського,
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1832>*

Kvasha Serhii

*Doctor of Economics, Professor,
Academician of the National Academy of Agrarian Sciences,
Vice-Rector of Scientific -Pedagogical Work and Development
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Pavlenko Oleksii

*Candidate of Economic Sciences, Doctoral Student
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Vakulenko Vitalii

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Department of Management
named after Professor of Josyp S. Zavadskyy
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ЗЕД АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Анотація. Важливим аспектом розвитку зовнішньоекономічної діяльності України за сучасних умов є вагома роль аграрної галузі та її продукції у контексті експорту України. Саме на продукцію аграрного виробництва припадає найбільша частка експорту продукції з України до інших країн. Враховуючи це, розвиток сільського господарства є стратегічно важливим з точки зору зовнішньоекономічної діяльності України та забезпечення стабільного розвитку держави. Однак, в умовах повномасштабної війни становище аграрної галузі не є позитивним, що негативно впливає і на розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрної галузі України. Тим не менш, окремі аспекти аграрної галузі є стратегічно важливими для ЗЕД України, тому сформувались стратегічні пріоритети розвитку ЗЕД аграрної галузі України. Мета дослідження полягала у визначенні основних стратегічних пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності аграрної галузі України та встановленні їх значення для розвитку сільського господарства в Україні в умовах повномасштабної війни. Спершу наведено загальний аналіз поняття зовнішньоекономічної діяльності та її основ у контексті аграрної галузі. На основі статистичних даних проведено аналіз сучасного стану ЗЕД аграрної галузі України. Спираючись на статистичні дані, наукові праці та додаткові джерела визначено два стратегічних напрями розвитку ЗЕД аграрної галузі України: переважання та збільшення частки продукції рослинництва у загальній структурі експорту, збільшення обсягів виробництва до країн-сусідів та їх частки у загальній географічній структурі експорту. Загалом, не дивлячись на складні зовнішні умови, аграрна галузь продовжує розвиватись, а продукція аграрного виробництва активно експортується за кордон. Враховуючи це, результати дослідження мають важливе значення з точки зору виявлення актуального стану розвитку ЗЕД аграрної галузі в умовах війни та встановлення актуальних стратегічних пріоритетів її розвитку.

Ключові слова: аграрна галузь, зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), експорт, сільське господарство, стратегічні пріоритети розвитку.

Вступ та постановка проблеми. Аграрна галузь є стратегічно важливою галуззю українського господарства з точки зору зовнішньоекономічної діяльності. Саме на продукцію сільського господарства

протягом останніх років, згідно з офіційними статистичними даними, припадає більша частка експорту української продукції до інших держав. Усе це визначає важливість аграрної галузі для української

економіки та зовнішньоекономічної орієнтації господарства. Разом з тим, в умовах повномасштабної війни становище аграрної галузі, як і інших сфер виробництва, є погіршеним порівняно з довоєнними роками. Були втрачені значні виробничі потужності – внаслідок окупації, мінування та руйнувань у результаті ворожих обстрілів. Величезні території стали непридатними до використання в аграрній галузі, що стає суттєвим чинником деградації сільськогосподарського виробництва. Попри це, якщо порівнювати стан сільського господарства України з іншими галузями, то стан цієї галузі, попри усі виклики та проблеми, є більш позитивним: навіть не дивлячись на наявні негативні фактори, виробництво аграрної продукції зменшилось несуттєво, залишаючись на оптимальному рівні для задоволення потреб внутрішнього споживача та експортної орієнтації продукції. Враховуючи це, саме сільське господарство – аграрну галузь – можна вважати пріоритетним напрямом розвитку господарства України. У зв'язку з цим, аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність держави, постає необхідність розгляду такого питання, як стратегічні пріоритети розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрної галузі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових колах активно досліджується питання сутності зовнішньоекономічної діяльності та здійснення ЗЕД у контексті аграрної галузі. О.Є. Новіком та Т.Ш. Садридінєв дослідили основні теоретичні аспекти зовнішньоекономічної діяльності [1]. Л.І. Галас дослідив основні передумови розвитку стратегії ЗЕД сільськогосподарських підприємств України [2]. С.О. Доцюк дослідила сучасні аспекти зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України. Однак досліджень, у яких були б визначені стратегічні пріоритети розвитку ЗЕД аграрної галузі України, наразі немає [3].

Мета статті: визначити основні стратегічні пріоритети зовнішньоекономічної діяльності аграрної галузі України та встановити їх значення для розвитку сільського господарства в Україні в умовах повномасштабної війни.

Результати дослідження. За сучасних умов зовнішньоекономічна діяльність є одним із пріоритетних напрямів розвитку аграрної галузі України. В умовах повномасштабної війни та нестабільної ситуації в державі значні обсяги виробництва спрямовуються на задоволення внутрішніх потреб, однак суттєвим також є забезпечення потреб міжнародного ринку, враховуючи те, що саме сільськогосподарська продукція становить основу експорту України, тим самим забезпечуючи її прибуток.

Враховуючи це, у першу чергу важливо визначити сутність зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) як одного з основних напрямів розвитку аграрної галузі України. Так, згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зовнішньоекономічна діяльність є діяльністю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів

господарської діяльності, що побудована на взаємодіях між ними та має місце і на території України, і поза її межами [4].

Окрім цього, це діяльність, яка виникає під час виробництва, реалізації, розподілу та споживання продукції, спираючись при цьому на взаємну вигоду. З огляду на це, у контексті аграрної галузі зовнішньоекономічна діяльність може полягати у здійсненні виробництва сільськогосподарської продукції разом з іноземними партнерами, а також в експортно-імпортних відносинах, які засновані на міжнародній торгівлі продукцією аграрної галузі. Основними аспектами розвитку зовнішньоекономічної діяльності України у межах аграрної галузі є саме експорт та імпорт аграрної продукції, однак не виключено і прояви таких напрямів ЗЕД, як:

- міжнародне виробниче кооперування;
- міжнародне інвестиційне співробітництво;
- міжнародне науково-технічне співробітництво

тощо [1].

Варто зазначити, що експорт сільськогосподарської продукції є стратегічно важливим напрямом зовнішньоекономічної діяльності України в цілому. Так, станом на січень 2024 року (тобто за підсумками 2023 року) частка аграрної продукції в загальній структурі експорту України склала 62%, станом на 2022 рік – 53%. Це підкреслює те, наскільки важливим є виробництво аграрної продукції з точки зору зовнішньої торгівлі України, а також є прямим доказом того, що зовнішньоекономічна діяльність є одним із ключових чинників розвитку аграрного виробництва, оскільки саме на експорт спрямовується значна частка виробленої продукції. Усе це забезпечує прибуток до державного бюджету та позитивно впливає на економічний розвиток держави [5].

Враховуючи це, можна сказати, що експорт сільськогосподарської продукції є стратегічним пріоритетом ЗЕД України в цілому. Тому виникає потреба у розгляді основних особливостей зовнішньоекономічної діяльності України та її стратегічних пріоритетів саме у контексті аграрної галузі. В загальному, для сільського господарства України, тобто – аграрної галузі, характерним є значне переважаючання обсягів виробництва продукції рослинництва над продукцією тваринництва, що можна вважати першим стратегічним напрямом розвитку зовнішньоекономічної діяльності у цій сфері [2].

У Таблиці 1 наведемо товарну структуру експорту України за останні 5 років у контексті продукції аграрної галузі.

Згідно з даними таблиці можна сказати, що за останні п'ять років частка аграрної продукції у експорті України залишалась нестабільною. Однак, під час повномасштабної війни частка усіх видів продукції – тваринництва, рослинництва та олії, яка виготовляється на основі сировини тваринництва та рослинництва, значно збільшилась, що проявляється у контексті усіх трьох типів продукції. Відповідно, це підкреслює те, що виробництво усіх цих типів продукції є стратегічно важливим для зовніш-

Товарна структура експорту України за останні 5 років (у % до загального експорту)

Тип продукції	2019	2020	2021	2022	2023
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	2,6	2,4	2,0	3,3	3,8
II. Продукти рослинного походження	25,8	24,2	22,8	30,5	32,4
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	9,5	11,7	10,3	13,5	15,6

Джерело: [6]

ньюекономічної діяльності у контексті аграрної галузі України. При цьому найбільше значення має саме продукція рослинництва, у першу чергу – зернові культури.

Також важливо звернути увагу на динаміку прибутку від експорту сільськогосподарської продукції України за останні три роки (рис. 1).

Згідно з цим, під час повномасштабної війни обсяги експорту аграрної продукції та розмір прибутку від її експорту у контексті ЗЕД аграрної галузі знижуються. Це спричинено саме наслідками повномасштабної війни у контексті сільського господарства України. Однак, враховуючи наведену вище таблицю, виробництво сільськогосподарської продукції хоч і здійснюється у менших обсягах, однак стало більш стратегічно важливим у загальній структурі експорту держави.

Також підтвердженням того, що аграрна галузь є стратегічно важливою в останні роки – роки повномасштабної війни, є рис. 2.

Згідно з зазначеним вище даними, підкреслимо, що продукція аграрного виробництва, насамперед – зернові культури, а також жири та олії, які є продукцією переробки, не мають настільки суттєвої

різниці у обсягах експорту у 2022 році порівняно з 2021 довоєнним роком, що свідчить про те, що ці статті експорту досі залишаються стратегічно важливими.

Окрім цього, важливим питанням з точки зору стратегічних пріоритетів розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрної галузі є те, у які саме країни та регіони світу здійснюється експорт аграрної продукції. Основними експортерами продукції аграрної галузі України є західноєвропейські країни, країни Північної Африки та Азії. Однак, в умовах повномасштабної війни стратегічні пріоритети зовнішньоекономічної діяльності у даному контексті зменшуються (табл. 2).

Так, зазначимо, що станом на початок 2023 року значно зросла порівняно з 2022 роком частка загального експорту української продукції до Польщі та Румунії – сусідніх країн. Пов'язано це з тим, що під час війни Україна має складнощі з логістичною складовою ЗЕД, які спричинені блокуванням морського транспортного коридору у Чорному морі. Тому Україна експортує свою продукцію до країн-сусідів сухопутними шляхами, у зв'язку з чим частка цих країн у загальному експорті зростає [8]. Проте, вра-

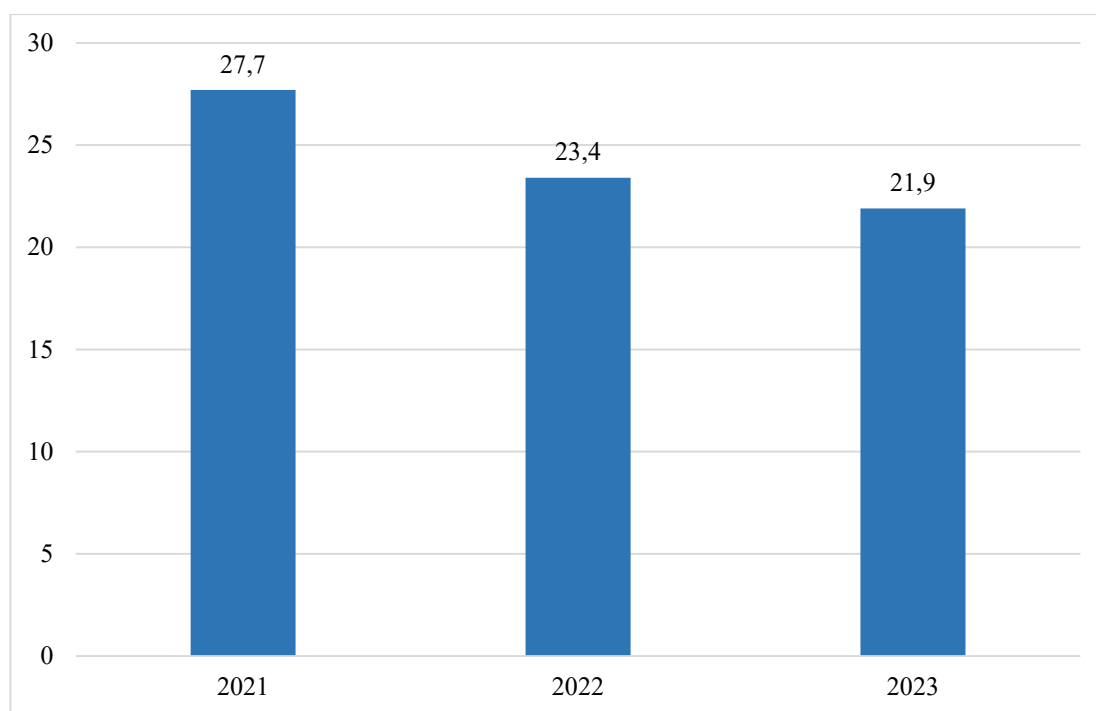

Рис. 1. Прибуток від експорту аграрної продукції, млрд дол. США, 2021–2023 рр.

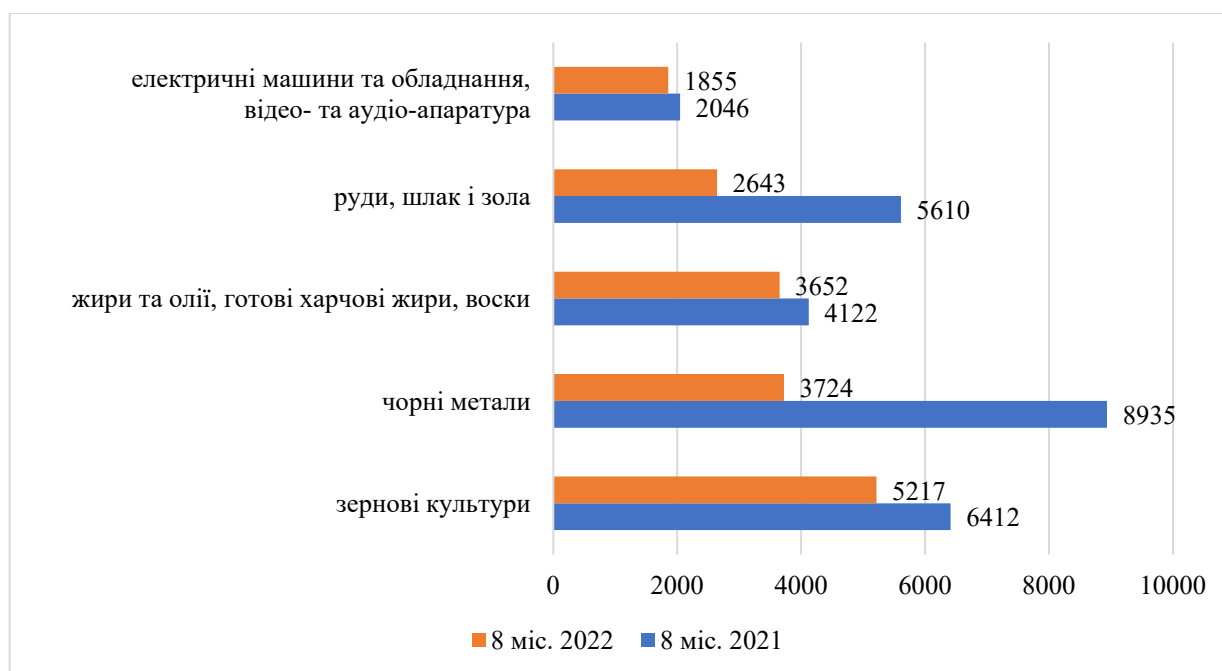

Рис. 2. Топ-5 категорій українського експорту за 8 міс. 2021–2022 рр.

Джерело: [7]

Таблиця 2

Топ-5 країн – партнерів України за часткою товарів в експорті

Країна	1 кв. 2022	Країна	1 кв. 2023
Китай	10,60%	Польща	14,60%
Польща	10,20%	Китай	9,80%
Туреччина	6%	Румунія	9,70%
Італія	4,50%	Туреччина	8,20%
Іспанія	4,30%	Німеччина	4,70%

Джерело: [8]

ховуючи актуальні події на українсько-польському кордоні, частка Польщі у загальному експорті може дещо знизитись [9].

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження, можна сказати, що аграрна галузь є стратегічним напрямом розвитку зовнішньоекономічної діяльності України не дивлячись на існуючі проблеми, пов’язані з її розвитком в умовах повномасштабної війни. Серед стратегічних пріоритетів розвитку зовнішньоекономічної діяльності

аграрної галузі можна визначити зростання частки сільськогосподарської продукції у загальній структурі експорту, суттєве збільшення обсягів експорту продукції рослинництва, що є основним стратегічним напрямом розвитку аграрної галузі за сучасних умов. Крім того, змінюється географія експорту аграрної продукції під впливом військових дій, тому експорт аграрної продукції до країн-сусідів є ще одним стратегічним пріоритетом розвитку ЗЕД аграрної галузі України в умовах повномасштабної війни.

Список використаних джерел:

1. Новіков О.Є., Садридін Т.Ш. Систематизація наукових поглядів щодо визначення сутності терміна «зовнішньоекономічна діяльність». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 2. Т. 2. С. 183–186.
2. Галас Л.І. Передумови розвитку стратегії зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств України. *Ефективна економіка*. 2021. № 5.
3. Доцюк С.О. Сучасні аспекти зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39.
4. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
5. Укрінформ. Частка агропродукції в загальному експорті України зросла до 62% – ІАЕ. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3820712-castka-agroprodukcii-v-zagalnomu-eksporti-ukraini-zroslo-do-62-iae.html>
6. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
7. БізнесДія. Експорт України 2022: вплив пів року війни на географію та обсяги продажів. 2022. URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vpliv-piv-roku-vijni-na-geografiju-ta-obsagi-prodaziv>

8. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакулєнко В.Л. Стан виробництва та споживання харчових продуктів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58.
9. Порозозник В. Аграрії та аїтївці продовжують забезпечувати країну валютою. Що відбувається з українським експортом. Пояснює економіст Василь Поворозник. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/agrarii-ta-aytivtisi-prodovzhuyut-zabezpechuvati-krainu-valyutoyu-shcho-vidbuvaetsya-z-ukrainskim-eksportom-poyasnyue-ekonomist-vasil-povoroznik-27042023-13338>

References:

1. BiznesDiia (2022) Eksport Ukrainy 2022: vplyv piv roku viiny na heohrafiu ta obsiahы prodazhiv [Ukraines exports in 2022: the impact of six months of war on geography and sales]. Available at: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vplyv-piv-roku-vijni-na-geografiu-ta-obsagi-prodaziv> (accessed May 17, 2024).
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2024) Tovarna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy [Commodity structure of Ukraine's foreign trade]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed May 17, 2024).
3. Dotsiuk S. O. (2022) Suchasni aspekty zovnishnoekonomichnoi diialnosti ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy [Modern aspects of foreign economic activity of agricultural enterprises of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*, vol. 39.
4. Halas L. I. (2021) Peredumovy rozvytku stratehii zovnishnoekonomichnoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv Ukrainy [Prerequisites for the development of a strategy for foreign economic activity of agricultural enterprises in Ukraine]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, vol. 5.
5. Novikov O. Ye. & Sadridinov T. Sh. (2014) Systematyzatsiia naukovykh pohliadiv shchodo vyznachennia sutnosti termina «zovnishnoekonomichna diialnist» [Systematisation of scientific views on defining the essence of the term 'foreign economic activity']. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytskyi National University*, vol. 2, 2, pp. 183–186.
6. Porozoznyk V. (2023) Ahrarii ta aitivtisi prodovzhuyut zabezpechuvaty krainu valiutoiu. Shcho vidbuvaetsia z ukrainskym eksportom. Poiasniue ekonomist Vasyl Povoroznyk [Agrarians and IT specialists continue to provide the country with foreign currency. What is happening with Ukrainian exports. Economist Vasyl Povoroznyk explains]. Available at: <https://forbes.ua/money/agrarii-ta-aytivtisi-prodovzhuyut-zabezpechuvati-krainu-valyutoyu-shcho-vidbuvaetsya-z-ukrainskim-eksportom-poyasnyue-ekonomist-vasil-povoroznik-27042023-13338> (accessed May 19, 2024).
7. Ukrinform. (2024) Chastka ahroproduktisii v zahalnomu eksporti Ukrainy zrosla do 62% – IAE [Share of agricultural products in total exports of Ukraine increased to 62% - IAE]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3820712-castka-agroprodukcii-v-zagalnomu-eksporti-ukraini-zrosla-do-62-iae.html> (accessed May 17, 2024).
8. Kvasa S. M., Pavlenko O. M., Vakulenko V. L. (2023) Stan virobnytstva ta spojivannya harchovih produktiv v Ukraini [The state of production and consumption of food products in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 58.
9. Zakon Ukrainy «Pro zovnishnoekonomichnu diialnist» [Law of Ukraine 'On Foreign Economic Activity']. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (accessed on May 15, 2024).

STRATEGIC PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Summary. An important aspect of the development of Ukraine's foreign economic activity in the current environment is the significant role of the agricultural sector and its products in the context of Ukraine's exports. Agricultural products account for the largest share of Ukraine's exports to other countries. In view of this, the development of agriculture is strategically important for Ukraine's foreign economic activity and for ensuring the country's stable development. However, in the context of a full-scale war, the situation in the agricultural sector is not positive, which has a negative impact on the development of foreign economic activity of the agricultural sector of Ukraine. Nevertheless, certain aspects of the agricultural sector are strategically important for Ukraine's foreign trade, so strategic priorities for the development of foreign trade in the agricultural sector of Ukraine have been formed. The purpose of the study is to identify the main strategic priorities of foreign economic activity of the agricultural sector of Ukraine and to determine their importance for the development of agriculture in Ukraine in the context of a full-scale war. First, the article provides a general analysis of the concept of foreign economic activity and its foundations in the context of the agricultural sector. Based on statistical data, the author analyses the current state of foreign economic activity in the agricultural sector of Ukraine. Based on statistical data, scientific papers and additional sources, two strategic directions of development of foreign economic activity of the agricultural sector of Ukraine are identified: predominance and increase of the share of crop production in the overall structure of exports, increase of production volumes to neighbouring countries and their share in the overall geographical structure of exports. Overall, despite the difficult external environment, the agricultural sector continues to develop, and agricultural products are actively exported abroad. Given this, the results of the study are important in terms of identifying the current state of development of the agricultural sector's foreign economic activity in the context of war and setting current strategic priorities for its development.

Keywords: agricultural sector, foreign economic activity (FEA), exports, agriculture, strategic development priorities.